

Ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshirishda uchraydigan tizimli xatoliklar va ularning samarali yechimlari

(ilmiy tadqiqotchilar va taqrizchilar uchun ma'lumot)

Ilmiy faoliyat bilan shug'ullanayotgan tadqiqotchilar tomonidan dissertatsiya yozish jarayonida, shuningdek, taqrizchilar tomonidan dissertatsiyaga ilmiy taqriz berish bosqichlarida yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan metodologik, stilistik, tahliliy hamda tarkibiy xatoliklar va ularning aniq, ilmiy asoslangan yechimlariga puxta e'tibor qaratilishi dissertatsiya ishining umumiy sifati, ilmiy darajadagi to'liqligi hamda dolzarbligi oshishiga bevosita xizmat qiladi. Natijada, bunday yondashuv nafaqat tadqiqot ishining ilmiy salohiyatini yuksaltiradi, balki uni baholovchi ekspertlar, ilmiy rahbar va taqrizchilar tomonidan yuqori darajada e'tirof etilishiga, shu orqali esa dissertatsiya himoyasining muvaffaqiyatli kechishiga zamin yaratadi.

1. Mavzu aniqligida xatolik

Tavsifi: Dissertatsiya mavzusi noaniq yoki haddan tashqari umumiy bo'lsa, ilmiy izlanish yo'nalishi chalkash bo'ladi. Mavzu aniq, tor va dolzarb bo'lishi kerak.

Xato: Mavzu noaniq yoki juda umumiy.

Yechim: Mavzuni aniqlashtiring, uni toraytiring va dolzarb muammoga yo'naltiring. Ilmiy rahbar bilan birgalikda takomillashtiring.

2. Maqsad va vazifalarni noto'g'ri belgilash

Tavsifi: Maqsad juda keng yoki mavzuga mos kelmaydigan bo'lsa, dissertatsiya yo'nalishi adashadi. Vazifalar esa maqsadga xizmat qilishi kerak.

Xato: Maqsad mavzuga mos emas, vazifalar chalkash.

Yechim: Maqsadni aniq, qisqa va mavzu asosida tuzing. Har bir vazifa shu maqsadga xizmat qilishi kerak.

3. Ilmiy yangilik bo'yicha xato

Tavsifi: Dissertatsiyada ilmiy yangilik mavjud emas yoki u noto'g'ri ifodalangan. Har qanday ilmiy ish yangilik elementi bo'lishi kerak.

Xato: Yangilik yo'q yoki sun'iy ko'rsatilgan.

Yechim: Ilmiy yangilikni mavzuga oid mavjud ishlardan farqlanadigan asosli fikr bilan dalillang.

4. Nazariy asosning sustligi

Tavsifi: Ilmiy adabiyotlarga tayangan holda nazariy poydevor qurilmasa, ish yuzaki bo'lib qoladi.

Xato: Nazariy qism yuzaki.

Yechim: Ilmiy maqola va monografiyalardan keng foydalaning, asosiy tushunchalarni tahlil qiling.

5. Amaliy qiymatni ko'rsatmaslik

Tavsifi: Dissertatsiyada natijalar amaliyotda qanday qo'llanilishi mumkinligi tushuntirilmagan.

Xato: Nazariy natijalar amaliyotga bog'lanmagan.

Yechim: Ilmiy natijalarni real muammo yechimiga tatbiq qilish usullarini yozing.

6. Termin va tushunchalarning noaniqligi

Tavsifi: Asosiy tushunchalar aniqlanmagan yoki noto'g'ri ishlatilgan bo'lsa, ilmiy aniq-likka putur yetadi.

Xato: Atamalar chalkash yoki noto'g'ri.

Yechim: Har bir asosiy tushunchaga aniqlik kiritib, ilmiy adabiyotlarga asoslaning.

7. Iqtiboslarni noto'g'ri keltirish

Tavsifi: Manbalarni ko'rsatmasdan iqtibos keltirish plagiat hisoblanadi. Havolalar aniq va to'g'ri bo'lishi kerak.

Xato: Havolasiz iqtiboslar.

Yechim: Har bir iqtibosga ishonchli va rasmiy manba ko'rsating. Plagiatdan saqlaning.

8. Tahlil va xulosalarning yetarli emasligi

Tavsifi: Ma'lumotlar berilgan bo'lsa-da, tahlil va xulosa chiqarilmagan bo'lishi mumkin.

Xato: Ma'lumot bor, lekin xulosa yo'q.

Yechim: Har bir bo'limda natijalarni tahlil qilib, asosli xulosalar chiqaring.

9. Statistik usullardan noto'g'ri foydalanish

Tavsifi: Statistika noto'g'ri talqin qilingan yoki ilmiy asosga ega emas.

Xato: Statistika noto'g'ri talqin qilingan.

Yechim: Statistik tahlilni asosli tanlang, zarurat bo'lsa mutaxassis bilan maslahat qiling.

10. Ma'lumotlar bazasining ishonchsizligi

Tavsifi: Ishonchli bo'lmagan manbalardan olingan ma'lumotlarga tayanish xatodir.

Xato: Noma'lum yoki ishonchsiz manbalar.

Yechim: Rasmiy, akademik yoki sohaning yetakchi manbalaridan foydalaning.

11. Takroriylik (plagiat)

Tavsifi: Boshqa ishlardan ko'chirma olish va o'zini-ki sifatida taqdim etish og'ir ilmiy xatodir.

Xato: Boshqa ishni ko'chirish.

Yechim: Har bir g'oya yoki iqtibosni manbasi bilan ko'rsating, tekshiruvdan o'tkazing (masalan, Antiplagiat).

12. Stilistik va grammatik xatolar

Tavsifi: Tili og'ir, imlo va uslubiy xatolar dissertatsiyaning sifatini pasaytiradi.

Xato: Til xatolari.

Yechim: Yozilgan matnni bir necha marta qayta ko'rib chiqing yoki mutaxassisga berib tahrir qildiring.

13. Dissertatsiya tuzilmasiga rioya qilmaslik

Tavsifi: Kirish, asosiy qism, xulosa va ilovalar aniq bo'lishi shart.

Xato: Strukturaviy bo'limlar noto'g'ri joylashtirilgan.

Yechim: Kirish – Asosiy qism – Xulosa – Ilovalar tartibini saqlang.

14. Manbalarni noto'g'ri formatlash

Tavsifi: Adabiyotlar ro'yxati tartibga solinmagan yoki talabga javob bermaydi.

Xato: Manbalar turlicha formatda.

Yechim: Talab etilgan uslub (APA, GOST, Chicago) bo'yicha bir xil formatda yozing.

15. Adabiyotlar bilan yetarli ishlamaslik

Tavsifi: Kam adabiyot ishlatilgan yoki zamonaviy manbalar yo'q.

Xato: Kam sonli yoki eski manbalar.

Yechim: Kamida 30–50 ta, oxirgi 5 yilda chop etilgan maqola va kitoblardan foydalaning.

16. Metodologiyaning sustligi

Tavsifi: Ilmiy usullar aniq ko'rsatilmagan, izlanish qanday o'tkazilgani tushunarsiz.

Xato: Usullar noaniq yoki yo'q.

Yechim: Tadqiqot metodini (anketa, kuzatuv, eksperiment) aniqlik bilan yozing.

17. O'z fikrini bildirmaslik

Tavsifi: Faqat boshqa olimlarning fikrlarini keltirib, o'zining pozitsiyasi yo'q.

Xato: Faqat iqtiboslar bilan cheklanilgan.

Yechim: O'zingizning fikr va tahlillaringizga keng o'rin bering.

18. Masala doirasini noto'g'ri tanlash

Tavsifi: Masala haddan ortiq keng yoki tor bo'lib, maqsadga xizmat qilmaydi.

Xato: Masala haddan ortiq keng/tor.

Yechim: Tadqiqot doirasini aniq chegaralang, amaliy muammo bilan bog'lang.

19. Asl fikrni yetkazishda muammolar

Tavsifi: Yozilgan matn o'quvchiga tushunarsiz bo'lishi mumkin.

Xato: Matn chalkash, ifoda og'ir.

Yechim: Soddalik va aniqlik tamoyiliga amal qiling. Matnni bir necha marta tahrir qiling.

20. Ilovalarni noto'g'ri rasmiylashtirish

Tavsifi: Diagramma, jadval va grafiklar noto'g'ri joylashtirilgan yoki izohsiz.

Xato: Jadval va grafiklar izohsiz.

Yechim: Har bir ilovani raqamlab, unga matnda havola bering.

21. Dissertatsiyani tekshirmasdan topshirish

Tavsifi: Oxirgi tahrirdan o'tkazilmagan, xatolar bilan to'la matn topshiriladi.

Xato: Xatoliklar bilan topshirilgan ish.

Yechim: Dissertatsiyani bir necha marotaba tahrir qiling va betaraf mutaxassisga ko'rsating.

22. Tahlilning yuzaki bo'lishi

Tavsifi: Faoliyat yoki hodisani chuqur tahlil qilmasdan umumiy mulohazalar bilan cheklaniladi.

Xato: Tahlil yetarli emas.

Yechim: Har bir fikrni dalil bilan asoslang, statistik tahlildan foydalaning.

23. Betaraflikni yo'qotish

Tavsifi: Ilmiy yondashuvda hissiyotlarga yoki shaxsiy fikrlarga berilish.

Xato: Subyektivlikka berilish.

Yechim: Ilmiy betaraflikni saqlang, har bir fikrni manbaga tayangan holda yozing.

24. Ilmiy an'analarni buzish

Tavsifi: O'rnatilgan ilmiy etikaga amal qilinmasligi.

Xato: Akademik etikaning buzilishi.

Yechim: Mualliflik huquqiga, havolalarga va ilmiy etikaga qat'iy amal qiling.

25. Har xil bo'limlar orasida bog'liqlik yo'qligi

Tavsifi: Kirish, tahlil va xulosa o'zaro bog'lanmagan bo'lishi mumkin.

Xato: Bo'limlar bir-biriga ulanmagan.

Yechim: Kirishdagi maqsad, asosiy qism va xulosa o'zaro mos kelishini tekshiring.

26. Ishni kechiktirish

Tavsifi: Vaqtni to'g'ri rejalashtirmaslik, oxirgi daqiqagacha kutish, bu esa sifatga salbiy ta'sir qiladi.

Xato: Ishni oxiriga qoldirish.

Yechim: Vaqtinchalik rejani tuzing, har hafta ma'lum hajmda ish bajaring.

27. Reja asosida ishlamaslik

Tavsifi: Dastlabki reja asosida harakat qilmaslik dissertatsiyani bir maromda olib borishga xalaqit beradi.

Xato: Rejasiz yozilgan ish.

Yechim: Dastlab reja tuzing va unga qat'iy rioya qiling.

28. Raqamlar va faktlarni tekshirmaslik

Tavsifi: Noto'g'ri raqamlar asosida noto'g'ri xulosalar chiqarilishi mumkin.

Xato: Xatolik bilan berilgan raqamlar.

Yechim: Har bir statistik ma'lumotni ikki marta tekshiring, ishonchli manbalardan oling.

29. O'rgangan natijalarni noto'g'ri talqin qilish

Tavsifi: Natijalarni shaxsiy xohish bilan talqin qilish — bu ilmiy xatolik.

Xato: Subyektiv yoki noto'g'ri xulosa.

Yechim: Tahlil natijalarini neytral va ilmiy asosda talqin qiling.

30. Himoyaga tayyorgarlik ko'rmaslik

Tavsifi: Dissertatsiya yozilgan bo'lsa-da, uni taqdim etish, savollarga javob berish ko'nikmasi bo'lmasa, himoya muvaffaqiyatsiz o'tadi.

Xato: Himoyada o'zingizni ifodalay olmaslik.

Yechim: Slayd tayyorlang, asosiy savollarga tayyorlaning, mashq qiling.

Xulosa qilib aytganda, dissertatsiya yozish jarayonida yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan tipik xatoliklar va ularga nisbatan ishlab chiqilgan samarali yechimlar tadqiqotchi tomonidan oldindan chuqur o'rganilishi va bartaraf etilishi, ishning ilmiy mazmuni, metodologik asoslanganligi, tahliliy yondashuvi hamda amaliy ahamiyatini sezilarli darajada oshiradi. Bu esa, o'z navbatida, dissertatsiya sifatining talab darajasida bo'lishini ta'minlab, uni baholovchi ilmiy kengash a'zolari va taqrizchilar tomonidan ijobiy fikr bildirilishiga, shuningdek, himoya jarayonida muvaffaqiyatli natijaga erishishga zamin yaratadi.